

Lunds universitet
Litteraturvetenskapliga institutionen
Handledare Birthe Sjöberg
2011-01-13

Matilda Arborelius
LIVK10

Störst av allt är Gud – och han bär skägg
en studie av ansiktsbehåringens symboliska och religiösa
värde i Franz Kafkas *Processen*

Innehållsförteckning

1. Inledning

- 1.1 Syfte och frågeställning 2
- 1.2 Metod, teori och material 3
- 1.3 Kartläggning 5
- 1.4 Tidigare forskning 7

2. Analys 9

- 2.1 Skäggets och Kafkas historia 9
- 2.2 Männen bakom skäggen 10
- 2.3 Josef K. framför lagen 15
- 2.4 Prästen 16
- 2.5 Kafka och Gud 17

3. Avslutande diskussion 23

4. Källhänvisningar 26

Inledning

Franz Kafka har gått till historien med ett författarskap som innefattar några av den moderna tidens viktigaste och mest omdiskuterade verk. *Processen* är ett av dessa och också den roman jag i denna uppsats kommer att undersöka ur ett symboliskt och religiöst perspektiv.¹ Huvudpersonen Josef K. finner sig en dag häktad och under ständig bevakning av lagen. Han kastas in i en absurd vardag fylld av skuld och skägg. Vi stöter nämligen på ett stort antal viktiga män med signifikant ansiktsbehåring.

Skägg av varierande färg och form nämns *nitton* gånger. Även *två* par mustascher figurerar i verket. Sammanlagt klär de nio olika män, och har nio olika former och färger. Denna ansiktsbehåring har fångat mitt intresse dels på grund av det stora antalet, men även för att skägg är en maktsymbol och *Processen* är en roman med så tydliga maktaspekter. Skägg är förknippat med makt för att de växer på fullvuxna män, det är således det ultimata tecknet på manbarhet och styrka i det patriarkala samhälle som skildras i boken.

Nyckelordet i uppsatsen är *makt* och *skuld*. Makten i romanen tar sig uttryck främst i de avsnitt där domstolarna närvarar. Från den morgon K. vaknar upp och befinner sig häktad fram till slutet av boken då han avrättas, tycks hans öde styras av en högre makt – lagen. Skulden hittar vi hos K. som anses skyldig till ett brott, vilket brott det är får man aldrig veta. Men vi hittar även skulden hos Kafka själv. I *The Cambridge companion to Kafka* kan vi läsa att den skuld och skam Kafka kände bottnade sig i hans eget skrivande:²

There are two main reasons for Kafka's bad conscience about his writing. The first is that whatever he writes and however well he writes it he feels that it could have come out better. He feels he is to blame that it didn't come out better. And the second reason for his bad conscience lies in his always asking himself the question: however good the writing is, what good is it anyway? That question is fundamental. What justifies the activity which for him is a necessity? Being necessary doesn't of itself amount to a

---

¹ Kafka, Franz, *Processen*, 1925, Lund: Bakhåll, 2010

² Julian Preece, *The Cambridge companion to Kafka* 2002, Cambridge 2003

justification.³

Kafka bodde i Prag men var tyskspråkig, han var jude men kände sig inte helt hemma i religionen. Hans jobb på försäkringsbolaget *Workers' Accident insurance institute for the Kingdom of Bohemia* krävde ofta att han jobbade övertid.⁴ Allt detta bidrog till hans känsla av utanförskap. Tron och Kafkas filosofiska tankar med grund hos den danske filosofen Søren Kierkegaard kommer även de att spela en essentiell roll i denna uppsats då Kafka i litterära kretsar setts som både absurdist och existentialist.⁵

Jag tänker använda mig av skäggen på flera olika plan: förklara hur vissa skägg förstärker den absurda och mardrömslika stämningen i boken samt föra en diskussion över hur skäggen kan ses som något auktoritärt eller som något antiauktoritärt. Jag ska även använda mig av de ideologiska och historiska betydelseerna av skägg för att nå en djupare förståelse av den allsmåktiga *lagens* roll i verket. Avsnittet ”Framför lagen” är speciellt intressant och kommer att diskuteras i uppsatsen.

1.1 Syfte och frågeställning

I min B-uppsats, ”Franz Kafkas skägg” presenterade jag ett antal teorier om skäggens roll i *Processen*. Teorierna har i denna uppsats utvecklats och satts i relation till varandra. Då granskade jag skäggen ur ett makt- och genusperspektiv. I den här analysen är maktperspektivet redan applicerat och en fördjupad förståelse av skägget som representant för lagen och lagen som en representant för Gud eftersträvas.

Det frekventa förekommandet av skägg och mustascher som manliga attribut i Franz Kafkas *Processen* intresserar mig och jag vill därför i denna uppsats undersöka dem grundligt. Jag vill analysera vilka värdeladdningar de har, vilka karaktärsdrag man borde kunna utläsa i och med skäggets ideologiska och symboliska betydelse, samt visa huruvida de stämmer in eller inte. Åtta av de nio män som bär skägg jobbar inom domstolen och lagen. Detta bekräftar den maktstatus skägget innehar då lagen i verket framställs som en allsmåktig, opåverkbar sanning. Denna sanning ser K. som

---

³ David Constantine, *Kafka's Writing and our reading*, The Cambridge Companion to Kafka, Julian Preece, 2002, Cambridge 2003, s.10

⁴ Constantine, s. 11

⁵ Bernt Olsson och Ingemar Algulin, *Litteraturens historia i Världen*, fjärde upplagan, Norge, 2005, (1990) s. 525f

en osanning, han framhårdar verket igenom sin oskyldighet. Med Kafkas egna Kierkegaardiskt influerade tankar om tro och religion, som bakgrund ska jag visa hur drag av existentialistiska tankar syns i verket. Kafkas allsmåktiga sanning kan vara Gud och ett avsnitt i analysdelen kommer att ägnas åt att förklara hur *lagen* och *Gud* fungerar synonymt med varandra. Jag har helt enkelt valt att se *Processen* som ett uttryck eller försök att förklara Kafkas egen livsåskådning.

Min tes kan alltså förklaras enligt följande: I *Processen* fungerar *lagen* som något synonymt med en allsmåktig sanning vi kan kalla för Gud. *Processen* är därför en teistisk filosofisk roman mer än en politisk allegori. För att undersöka detta har jag utgått från frågeställningen om hur skäggen hjälper till att skapa den överkliga världsbilden i *Processen*. Vidare har jag funderat över hur det stärker min teori om att verket speglar Kafkas egen grubblande syn på världen.

1.2 Material och metod

Som primärverk i uppsatsen har jag använt mig av Franz Kafkas *Processen* utgiven på förlaget Bakhåll. Denna nyutgåva innehåller ”för första gången samlade i en volym på svenska, alla avsnitt som finns bevarade av Franz Kafkas andra större romanprojekt *Processen*”.⁶ Förutom detta innehåller förordet även en intressant redogörelse för vad som i efterhand redigerats av vännen Max Brod, i vilken turordning Kafka skrev de olika kapitlen samt utdrag ur dagböcker han skrev under tiden han skrev *Processen*. Detta har varit till hjälp för att få en bättre bakgrund till Kafkas skrivande.

Som sekundärlitteratur har jag använt mig av Alan Peterkins *One thousand beards*, en historiebok om skägg, för att få reda på hur skäggmodet såg ut för tiden då Kafka skrev *Processen*.⁷ *The Cambridge companion to Kafka*, en antologi utgiven på Cambridge University Press, har även den varit till stor hjälp och då speciellt kapitlet ”Kafka’s writing and our reading” författat av David Constantine. Constantine beskriver utförligt Kafkas ångest och skuld känslor samt orsakerna bakom. Jag har även använt mig av Bibeln för att befästa skäggets ideologiska betydelse sedan långt bak i historien.

---

⁶ Kafka, 2010, s.

⁷ Peterkin,

http://books.google.se/books?id=7pdN3PnqOwMC&printsec=frontcover&dq=one+thousand+beards&hl=sv&ei=jfolTfimtOo_qOZK-

Min främsta uppgift har varit att kartlägga skäggen i boken och försökt redogöra för vilka karaktärer skäggen tillhör, vad de har för betydelse för berättelsen och vad de har för inverkan på K.s öde och utgången i hans process.

På detta sätt har jag fört en diskussion om hur de olika karaktärerna i boken påverkar händelseförloppet. Avsnittet "Framför lagen" spelar en viktig roll i förståelsen av verket och jag har använt mig av olika tolkningar för att diskutera för och emot min tes. Skäggen har använts för att dra paralleller mellan *Gud* och *lagen*, för att visa det absurda och mardrömslika i romanen och som vidare speglar Kafkas egen förvirrade värld.

Jag kommer att ha tre huvudsakliga fokus i analysen. Dels med fokus på lagen i *Processen*, dels på avsnittet "Framför lagen" och hur denna kan ses som en allegori över K.s desperation och strävan efter att få tillgång till lagens hemligheter. I tredje hand vill jag undersöka hur mycket av Kafkas egen livsåskådning som influerar de tankar som förmedlas i boken. Detta för att få en djupare förståelse av verket. Jag har valt att avgränsa de många skäggen och endast fokusera på dem jag finner viktigast för uppsatsen. De skägg jag huvudsakligen riktat in mig på är skägg som befinner sig i en speciell miljö, på en speciell man eller som påträffas i en underlig situation. De övriga ansiktsbehåringarna tar jag upp lite kortare för att stärka de övriga resonemangen eller för att motbevisa dem.

1.3 Kartläggningen

Ordet *skägg* förekommer nitton gånger i *Processen* medan *mustasch* endast dyker upp tre gånger. Denna ansiktsbehåring pryder nio olika män och används två gånger för att beskriva en samling män som uppträder vid samma tillfälle. Från dessa kan man utläsa en delad karaktär och åsikt. Den enda gången ett slätrakat ansikte förekommer är intressant av två huvudsakliga anledningar. Dels är det de enda ansikte som uttryckligen saknar skägg och dels tillhör det den karaktär som har störst inflytande och kunskap i boken, fängelseprästen. En utförlig analys av varje enskilt skägg vore visserligen önskvärd men alltför uttömmande. De skägg med störst betydelse för tolkningen är de som fått ta störst plats i analysdelen.

Skägg är ett manligt attribut och förekommer ofta i *Processen* just för att majoriteten av personerna vi möter i boken är män. Därav inte sagt att de fem kvinnor

vi får möta spelar en liten roll, tvärtom. Tre av dessa kvinnor fungerar som något av narrativa ledsagare för K. och för berättelsen framåt, mycket genom att spela på sin sexualitet, vilket Josef K. inte är sen med att ta till vara på.⁸ De erotiska känslorna är antingen lika kaotiska som miljön, eller den enda fasta och trygga plattform K. har kvar.

Två av dessa kvinnor uppträder i boken tillsammans med två enskilda högt uppsatta män. Den ena mannen är studenten Bertold, som visserligen ännu inte innehar en högre ställning. Likväl utnyttjar han redan den blivande makten och visar sitt övertag gentemot kvinnan Josef K. stöter på i lokalen där rannsakningsdomaren håller sin session.⁹ Den andra mannen är advokat Huld, också han en man med makt. Han har sin sköterska Leni med vilken Josef K.s farbror misstänker honom ha ett intimt förhållande med. Båda dessa män, Bertold och Huld, bär skägg.¹⁰ De är två av de skäggbärande gestalter som kommer att tas upp närmare. De spelar en viktig roll för analysen då de båda jobbar innanför *lagen*.

De två skäggbärande männen som inte jobbar för lagen är Köpman Beck och en man som vi möter i början av romanen. Han har en viktig biroll då han iakttar K. från andra sidan gatan den morgon K. blir häktad. Trots att de båda står utanför lagen är de båda två viktiga för historien. Köpman Beck hette från början Block i Kafkas ofärdiga manuskript och mannen i fönstret har ett skägg som ändrat färg mellan de två gånger vi stöter på honom.

1.4 Tidigare forskning

Forskningen kring Kafka är beständig. Det är ett av våra mest förbryllande författarskap och det finns professorer specialiserade på just Kafka liksom det finns amatörer som vill lämna avtryck i litteraturhistorien med sina tolkningar. Historien om Kafka glöms bort och skrivs om på nytt i tid med att bekanta går bort och forskningsmetodiken alltjämt förfinas. Ett otal antologier med tolkningsförslag finns att hitta, både på svenska, engelska och de mest uttömmande på tyska. The Cambridge companion to Kafka är en sådan antologi. Rolf J. Goebels kapitel ”The

---

⁸ Fröken Burstner, Leni, städerskan

⁹ Kafka, s. 108

¹⁰ Kafka, s. 142

exploration of the modern city in *The Trial*” tar upp ett typiskt modernistiskt drag, hur omgivningen, med fokus på staden, inverkar på huvudkaraktärens sinnesstämning.¹¹ Det breda uppbudet måste begränsas och jag har valt att främst presentera forskning om *Processen* och hur Kafkas liv såg ut vid författandet av *Processen*. Denna information har jag hittat i Bakhålls nyutgåva av verket samt i brevväxlingen mellan Kafka och vännen Max Brod.

Processen förblev en ofärdig text vid Kafkas död, han hade tidigare publicerat Framför lagen. Kafka ordnade sitt manuskript i konvolut, angav innehållet på mapparna och försättsbladen men numrerade dem inte. Då Max Brod fick tag i dem tycktes de ligga i oordning då Kafka under skrivandet inte skrev en löpande text utan jobbade på de olika kapitlena parallellt. Det är över huvud taget ren tur och enligt Brod själv en hel del ”list och övertalningskonst” att det alls finns några kafkatexter kvar. Kafka själv ville bränna dem alla som resultat av en något ”självsaboterande och nihilistiskt inställning till det egna verket.”¹² Därpå följer i förordet ett långt redogörande för Brods arbete med kapitelordningen inför första och andra upplagan av *Processen*, baserat på Kafkas anteckningsböcker och händelser kapitlen emellan som interagerar mer eller mindre.

I tredje upplagens (1946) efterord nämner han sitt bryderi om hur han överväger att flytta kapitel fem, Pryglaren, och istället bli kapitel två.¹³ Som stöd för sina tankar menar han att Kafka i sin anteckningsbok började med det avsnittet direkt efter Häktningen/Samtal med fru Gruback/Därefter med fröken Bürstner, men det finns inga ”innehållsliga skäl” för en sådan placering. K.s vakter får sitt straff i Pryglaren just för att K. framfört sina klagomål dem emot i kapitlet Första förhöret.¹⁴

Vissa avsnitt väljer Brod att utesluta helt, de är antingen för oavslutade eller för svåra att forma in i en någorlunda kronologiskt berättad historia.

Efter det presenterar Bakhåll ett antal andra forskare som försökt sig på att göra en bättre ordningsföljd av kapitlen i boken, med olika argument för olika kapitel. 1997 års utgåva av Roland Reuss i samarbete med Peter Staengle föreslog en annorlunda publicering, nämligen en ”faksimilutgåva” av manuskriptet till *Processen*, där varje

---

¹¹ Goebel, s. 42

¹² Bakhålls förord, 2010. s. 17

¹³ Bakhålls förord, s. 41

¹⁴ Kafka, s. 21

konvolut utgör ett separat häfte. Man kan alltså läsa romanen i vilken ordning som helst, häfte för häfte.¹⁵

Sen följer en redogörelse för arbetet med att försöka få fram Kafkas roman utan redigering av Max Brod och med den ultimata kapitelordningen. De har utgått från tidsangivelser i de enskilda kapitlen för att sammanfoga dem med nästa och så vidare. Det är en av anledningarna till att kapitlet Kampen med vicedirektören slutar mitt i en mening.

Wilhelm Emrich har ifrågasatt kapitlet Slutet som det verkliga slutet. Han menar snarare att Kafka laborerade med tre olika slut, nämligen Huset, En dröm och Slutet. Många uttolkare har även menat att mycket av Josef K.s skuld känslor egentligen är den skuld Kafka kände inför fästmön Felice sen deras första förlovning brutits.¹⁶ Följande citat från Kafkas dagbok den 24 januari, 1915, visar hur han för henne delar sin berättelse och de blandade känslor han har för henne:

Med F. I Bodenbach. Jag tror att det är omöjligt för oss att någonsin förenas, men när det kommer till kritan vågar jag varken säga det till henne eller till mig själv (...) Jag högläste också för henne, meningarna kom i en förfärlig oordning, helt utan kontakt med åhöraren, som låg med slutna ögon på soffan och tyst tog emot. Bad halvhjärtat att få ta med sig ett manuskript och skriva av det. Vid dörrvaktsberättelsen större uppmärksamhet och god koncentration. Berättelsens innebörd gick för första gången upp för mig, även hon förstod den rätt, därefter kritiserade vi den emellertid skarpt, det var jag som började.

2. Analys

Ett par gånger i *Processen* stöter den uppmärksamme på saker som inte stämmer in i berättelsen. Man kan välja att se dem som skrivfel (romanen blev aldrig färdigskriven), översättningsfel, eller som intentionella skrivfel; ett stilistiskt grepp för att förstärka den mardrömslika stämningen i boken. Det kan vara ett uttryck för K.s förvirrade verklighetsuppfattning. Ett sådant exempel finner vi i avsnittet som heter Köpman Beck. Kapitlet är döpt till Köpman Beck men i kapitlet talas det om köpman Block. Det är samme man men med olika namn. Enligt Bakhålls förord indikerar detta att Kafka egentligen ämnade ersätta Block med Beck. Detta skulle

---

¹⁵ Kafka, s. 23

¹⁶ Bl a Elias Canetti, Bakhålls förord. 35

även kunna vara fallet med skägget som ändrar färg från ”rödlätt” till ”blont”. Kafkas egen förvirrade verklighet speglas i boken just genom det ofärdiga i verket. Kapitlen skrevs inte i den ordning de förekommer i den slutgiltiga versionen och på det stora taget är romanen inte färdig. Läser man den som ett komplett verk infinner sig den absurda och mardrömslika stämningen snart, just för att *Processen* leker med våra förutbestämda uppfattningar och rubbar vår läsförståelse.

2.1 Skäggets och Kafkas historia

För att bättre förstå skäggens roll i *Processen* är det intressant att se på skäggets historia och betydelse. Skägg har alltid anpassats efter sin tids mode och modet har i sin tur har bestämts av den rådande samhällssituationen. De har sett ut på olika sätt, blivit färgade, friserade eller bortrakade. I moderna tider fungerar skägg som vilken maskulin accessoar som helst, som något man väljer att använda eller inte använda för att framhäva sin karaktär och personlighet. I Nationalencyklopedin kan man läsa följande om skägg:

skägg, hårväxt i ansiktet på män. Skägg har som tecken på manbarhet och visdom spelat en viktig roll i männens modehistoria. Exempelvis bar assyriska kungar lockade lösskägg, och grekerna rakade sig med undantag av filosofer och lärda. Perioden från 1800-talet till första världskrigets slut såg konstfullt friserade skägg och mustascher, vilka efterträddes av 1920-talets skägglösa androgyna mode. Med undantag av excentriska tunna mustascher som tangorabatten dröjde det till 1960-talet innan skägg åter kom på modet, då bland unga intellektuella.¹⁷

1920-talets plötsliga vändning i skägget har att göra med första världskrigets utbrott. Nya kemiska vapen såsom senapsgas och klorgas introducerades och som en följd av detta kom gasmasken att bli flitigt använd som skyddsutrustning. Dessa gasmasker krävde ett renrakat ansikte för att uppnå maximalt skydd. Ungefär vid samma tid lanserade Gillette sin moderna rakhyvel som gjorde det möjligt för gemene man att raka sig hemma utan risk för att slinta med kniven. Tidigare hade de varit förpassade till de lokala barberarna. Även den nya forskningen inom hygien kom att vända sig emot skägg som ansågs vara rena bakterieparadis varför män i skägg nu sågs som sluskar i motsats till

---

¹⁷ <http://www.ne.se/lang/sk%C3%A4gg/308998>

artonhundralets auktoritära höjdare.^{17b}

Kafka bodde i Prag men var tyskspråkig. Han bekände sig till judendomen men var inte ortodox. *Processen* skrev han i omgångar under åren 1914-15 och befann sig alltså då i första världskrigets händelsecentrum. Själv bar han inte skägg vilket tillsammans med tidens mode och de många skäggen i *Processen* förstärker det ovanliga med skäggens stora närvaro i verket. Männen som bär skägg i boken är huvudsakligen äldre domstolsmän. De står för den kunskap lagen kräver men även för den makt den medför. Den mest basala anledningen till skäggets status går att hitta i Bibeln och förklaras mer under rubriken ”Kafka, Gud och rummet”.

2.2 Männen bakom skäggen

Skäggen beskrivs i romanen av den objektiva, allvetande berättarrösten som redogör K.s tankar. De karaktäriserande dragen vi stöter på hos personerna är således antingen K.s uppfattning eller ett av berättaren inplanterat konstaterande. En man i skägg kan exempelvis ses som klok, manlig och dominant, enligt NE:s definition som jag tidigare tagit upp. Den ideologiska betydelse skägg har följer med genom läsningen och vi tillskriver indirekt karaktärerna alla de egenskaper ett skägg medför. Det finns dock undantag, där skägget varken har en viril, dominant eller maktsymbolisk betydelse.

Som tidigare nämnts sitter skägg nummer ett och skägg nummer två i boken på samma man men har olika färg. Skägg ett beskrivs som ett ”rödaktigt pipskägg” och tillhör mannen som redan under samma morgon som Josef K. blir häktad står i fönstret på huset mittemot tillsammans med ett äldre par och tjuvkikar på uppståndelsen.¹⁸ Skägg nummer två tillhör samma man men är nu beskrivet som ”det blonda pipskägget”¹⁹. Josef K. Befinner sig nu på gatan tillsammans med sina tre kollegor från banken, de väntar på en bil som ska skjutsa dem till kontoret. Mannen med skägget har kommit ned från våningen med fönstret och visar sig i en port där han ”i första ögonblickets förvirring över

---

^{17b} Peterkin, s. 78

¹⁸ Kafka, s. 53

¹⁹ Kafka, s. 58

att han nu visade sig i hela sin längd drog sig tillbaka till väggen och lutade sig mot den”.²⁰ Härpå följer en mening som skapar frågor hos läsaren; ”K. förargade sig över Kullich, som fäste uppmärksamheten på mannen, som han själv hade sett redan förut, ja som han till och med hade väntat på.” K. har alltså väntat på mannen utan någon synbar anledning. Mannens skägg har bytt färg. Det skulle kunna vara ett fel i översättningen eller ett skrivfel. Kafka var en man som slets mellan sitt jobb och vad han av nöden tvunget måste göra, nämligen skriva. Denna splittring, att hela tiden upprätthålla sin plats och fullfölja sina arbetsuppgifter på försäkringsbolaget samt att på nätterna sitta uppe och skriva. Det hela blev en paradox och skrivandet blev i många fall lidande, åtminstone i Kafkas egna ögon.

Mannen med skäggen spelar inte en signifikant roll och av hans karaktär, utom det skägget tillskriver honom, får vi inte veta mycket. Här kanske det istället är intressant att fundera på vad som sker *mellan* de båda skäggens uppdykande. Då upptäcker man en uppenbar skillnad i Josef K.s sinnesstämning. Det är först efter det första ”rödaktiga pipskägget” som han får sin häktning bekräftad av vakternas chef, trots att K. alltjämt hävdar sin oskuld. K. går från att varit vid hyfsat gott mod, fortfarande övertygad om att något slags missförstånd skett:

Jag vill inte påstå, att jag betraktar det hela som ett skämt, därtill synes mig de åtgärder som har vidtagits dock alltför omfattande. (...) men å andra sidan kan saken inte heller vara av någon större vikt. Jag drar den slutsatsen av att jag är anklagad men inte kan komma på den ringaste skuld att anklaga mig för.²¹

Till att bli nedslagen när han hånas och förlöjligas för sin uppsluppna inställning:

K. Stirrade på inspektören. Här stod han och tog mot skolmässiga förmaningar av en man som kanske var yngre än han själv. För sin öppenhet fick han snubbor. Och om anledningen till häktningen och om uppdragsgivarna fick han ingenting veta. Han råkade in i en viss upphetsning, gick ett par slag fram och tillbaka, vilket ingen hindrade

---

²⁰ Kafka s. 58

²¹ Kafka, s. 56

honom från att göra, sköt upp sina manschetter, tog sig för bröstet, strök håret tillrätta, kom förbi de tre herrarna och sade: -Det är ju meningslöst -, varpå dessa vände sig mot honom och tillmötesgående men allvarligt såg på honom; slutligen stannade han på nytt framför inspektörens bord.²²

Det är alltså efter detta påstående från rannsakningsdomaren, att det inte skett ett missförstånd utan att häktningen var på riktigt, som skägget skiftar i färg. K. uttrycker inte i ord sina känslor utan läsaren får genom K.s handlande och omgivningen veta att hans inre måste vara i uppror. Berättartekniskt ger det läsaren större möjlighet att själv tolka händelseförloppet. I Narrative form av Suzanne Keen förklaras detta berättartekniska grepp:

Though the most extreme externality may also be observed (rendering no thoughts or feelings), most fictional characters are rendered by a blend of information about their appearance, gender, age, social circumstances, and their states of mind. These external details of characterization can have a significant impact on the reader's person imagining.²³

Skäggets färgskiftning speglar Josef K.s förändrade sinnesstämning eller stärker de signaler som tyder på att den verklighet K. vaknar upp till är en mardrömsvärld. Det är en absurd värld utan logik och absoluta sanningar, den känsla av dröm kontra verklighet som genomsyrar Kafkas hela författarskap.

Mannen med skägget besitter dock ingen direkt maktposition gentemot K. Han har trots detta stor narratologisk betydelse för den övergripande känslan i romanen och uppfyller på så sätt sin maktkvot på ett slags metaplan. Skäggets färgskiftning skulle i och för sig kunna förklaras logiskt. Dess första uppenbarelse sker tidigt på morgonen, strax efter att K. har vaknat. Solen gick precis upp och av solens strålar kan ha färgat det egentligen blonda pipskägget rött. Men logik hör inte till Kafkas författarskap, något som gör sig tydligt i hans novell "Förvandlingen", då Gregor Samsa vaknar upp och finner sig själv förvandlad till skalbagge.²⁴ Gregor Samsa och Josef K. finner båda sin verklighet omkullkastad på morgonen, då de vaknat. Detta är en av anledningarna till att vissa uttolkare, däribland Friedrich Beissner som citeras i

---

²² Kafka, s. 57

²³ Suzanne Keen, *Narrative Form*, 2003, Chippenham and Eastbourne, s. 64

²⁴ Franz Kafka, *Förvandlingen*, 1964 (1915), s. 11

Bakhålls förord, ser de nya verkligheterna och de nya världsordningarna som att de båda männen kastas in i en dröm.²⁵

Det ställe i boken som kanske starkast bestyrker skäggets sammanhörighet med makt är då Josef K. befinner sig i lokalen där hans rannsaking ska hållas. Salen är fylld av ”genomgående äldre män, några vitskaggiga”.²⁶ Precis därefter frågar sig den objektiva berättaren ”Var det kanske de som hade avgörandet i sin hand, som kunde öva inflytande på hela församlingen (...)?”²⁷ Josef K.s öde ligger helt i andra människors händer, andra mäns händer, och den hjälplöshet han senare känner då han sitt försvarstal till trots inte möter någon nåd är överväldigande. Fem sidor senare stöter vi på de äldre männens skägg igen, denna gång efter att K. upptäckt sin oförmåga att kunna påverka något då han tror sig veta att de alla i lokalen är korrupta och tillhör samma stora organisation. Det är han mot dem. ”(D)e långa skäggen var styva och glesa, och om man grep tag i dem, så var det som om man fick klor i händerna, inte som om man tog i skägg.”²⁸ Genom att jämföra de äldre männens skägg med klor skapar Kafka här en talande liknelse. Klor är något som kanske främst förknippas med vad rovdjur använder sig av då de jagar, vilket i sin tur förstärker Josef K.s roll som offer. Just efter detta skymtar han under skäggen likadana gradbeteckningar hos dem alla och finner sina tidigare tankar bekräftade, det är han emot dem. Strax därefter rusar han ut ur lokalen.

Ett typexempel på en man som lever upp till sitt skägg, ett ”kort, glest, rödaktigt helskägg” stöter vi på några sidor senare.²⁹ Det är under andra söndagen som Josef K. går till rannsakningslokalen som vi möter vi studenten Bertold. Bertold är en ung student av vilken man får en obehaglig uppfattning, han utnyttjar människor med hjälp av sin blivande höga ställning inom ämbetet. Han har inga skrupler, hans studier rättfärdigar hans svinaktiga handlande. Framför allt drar han fördel av detta gentemot vaktmästarens hustru som städar rättssalen. Hon är också den som hjälper Josef K. att komma åt rannsakningsdomarens anteckningar om hans process. En dispyt mellan emellan inträffar då de båda slåss om kvinnans uppmärksamhet. K.

---

²⁵ Kafka, Processen, s. 51

²⁶ Kafka, s. 96

²⁷ Kafka, s. 96

²⁸ Kafka, s.98

²⁹ Kafka. s.108

kan inte mycket göra utan får nöja sig med att i tankarna spela upp löjeväckande scenarion där ”denne ynklige student, detta uppblåsta barn, denne hjulbente skäggpajas skulle knäböja vid Elsas säng och be om nåd med knäppta händer”.³⁰ Just ”skäggpajas” används som ett förlöjligande av den ansiktsbehåring Bertold med stor möda (det är ju en gles sådan) lyckats odla för att uppnå den aktning det borde medföra. I Bertolds fall är det dock ett ganska misslyckat försök.

På flera ställen i boken kan man urskilja ett försök till liknande uppror hos K. Han för en ständig kamp gentemot de mäktigare männen. Ett exempel är i samband med K.s och farbroderns besök hos den senares vän Advokat Huld. Denne ligger i sjukbädd, och det enda man ser av honom är ett ”långt skägg ur en säng”. En diskussion börjar och Huld förklarar vad K. har för chanser i sin process. Samtidigt får vi veta att Huld under samtalet satt och ”drog jämt och samt i en tova mitt i sitt stora skägg”.³¹ Ser vi då skägget som en synonym för makt börjar det alltså redan här att trassla till sig Josef K. att med hjälp av Huld nå framgång i sin process. Om det förebådar K.s eget snedsteg med advokatens sköterska Leni eller är ett tecken på advokatens oförmåga att påverka slutet i domstolen tål att diskuteras. Vidare får vi längre fram läsa att ”(a)dvokaten däremot berättade själv i stället för att fråga eller satt tyst mitt emot honom, lutade sig en smula fram över bordet, förmodligen på grund av sin svaga hörsel, drog i ett skäggstrå inuti skägget och såg ner i mattan, kanske just på det ställe, där K. och Leni hade legat.”³²

Här förekommer återigen advokatens skägg men med möjlighet till andra tolkningar. Samtidigt som advokaten är sjuk, vilket långsiktigt skulle kunna bidra till en minskad maktställning, kan här uttydas att advokaten är lika hjälplös och maktlös i Josef K.s process. Skägget och dess symboliska maktvärde ställs i motsats till vad vi sedan tidigare vet hände mellan Josef K. och Leni på mattan. K. har övertagit den skäggbeklädda advokatens ”ägodel”, ett indirekt uppror och hån mot överheten. Att K.s övertag inte ger honom några fördelar visar på att han inte har någon hjälp att finna hos dem med makt. Han måste själv ta ödet i egna händer.

---

³⁰ Kafka, s. 111

³¹ Kafka, s. 145f.

³² Kafka, s. 114

2.3 Josef K.s framför lagen

Det används ytterst få attribut i beskrivningen av Josef K. Vad vi får reda på om honom får vi reda på genom andra karaktärers ögon. Vid ett tillfälle kan man tolka in en antydning om att Josef K. själv bär skägg. Då K. för första gången besöker domstolskansliet uppe på vinden, träffar han där på män som befinner sig i samma sits som han själv. De är åtalade och har sedan länge jobbat för att ge sin process en lyckad utgång och beskrivs som "(I)lla klädda, fast de flesta av ansiktsuttrycket, hållningen, skägget och många knappt iakttagbara smådrag att döma tillhörde de högre klasserna." Samtidigt befinner sig männen och Josef K. ännu inte på samma nivå då K. är fortfarande en nykomling. Att K. uttryckligen skulle ha skägg finns det inga belägg för, och det spelar heller inte så stor roll. Det intressanta är i det här fallet att se vad de andra karaktärerna med skägg i boken har för relation till K. och vilka av de ideologiserade karaktärsdrag skägget symboliserar som de faktiskt besitter.

Till sist hittar vi ett skägg av ytterligare en betydelse i prästens allegoriska berättelse "Framför lagen". Där knyts skägget an direkt till lagen i berättelsen. Även ordet *lag* är ett uttryck med stark maktladdning, om än annars i positivare bemärkelse än hos de auktoriteter vi stöter på i *Processen*. Mannen från landet har blivit nekat att komma in till lagen och "(s)ådana svårigheter är mannen från landet inte beredd på, lagen ska ju ständigt vara tillgänglig för var och en, tänker han, men när han nu närmare betraktar dörrvaktaren i hans pälskappa, hans stora, spetsiga näsa, det långa, glesa, svarta, tatariska skägget, beslutar han sig ändå för att hellre vänta tills han får tillstånd att stiga in".³⁴

På samma sätt som mannen i berättelsen blir hindrad från fördjupad kunskap om lagen av en man i maktposition, blir Josef K. hindrad av de äldre män han möter i rannsakingssalen. De har alla samma gradbeteckning och tillhör samma organisation. Båda maktinnehavande parter bär skägg.

Strax innan vi träffar på prästens skägglösa anlete, möter vi en man i "yviga, gråblåa mustascher", italienaren som senare inte dyker upp vid katedralen. Han bär dem starkt parfymade "man kände sig nästan frestad att stiga närmare och lukta på dem." På nästa sida får vi läsa, att K. har svårt att förstå italienaren då hans dialekt härstammar från södra Italien och "dessutom dolde mustascherna läpparnas rörelser,

---

³⁴ Kafka, s. 249

som kanske annars skulle ha varit till en viss hjälp.”³⁵ Mustascherna fungerar här som ett mystiskt attribut, som skapar en distans mellan parterna. Inte på grund av ansiktsbehåringen i sig, som man som läsare antar att K. inte har, utan just för de orden döljer. Även denna karl påverkar berättelsens fortsatta handling. Det är tack vare hans frånvaro vid katedralen som K. träffar på fängelseprästen.

2.4 Prästen

Prästen är som jag tidigare tagit upp den enda person i verket som uttryckligen har ett ”slätrakat ansikte”. Men ett slätrakat ansikte behöver inte nödvändigtvis betyda att det är renrakat ifrån skägg. Prästen kan vara för ung eller oförmögen att odla skägg, men om man tar med skäggets tidigare roller som maktattribut finns det anledning att tro att skäggets frånvaro spelar en större roll. I sin roll som fängelsepräst har prästen inte bara kontakt med de åtalade, han har även kontakt med Gud och domstolen. Prästen kan betraktas som den mäktigaste karaktären i hela boken. Den hjälp prästen ger, är för K. inte direkt, och leder inte till en lyckligare utgång för hans process. Däremot kan det vara så att prästen för läsaren presenterar en lösning, en sanning, som K. inte förstår och därför inte har hjälp av. På liknande sätt förkunnar dörrvaktern situationen för mannen från landet då det redan är försent: ”(h)är kunde ingen annan vinna inträde, ty denna ingång var avsedd bara för dig. Jag går och stänger den nu.”³⁶ Det finns en tydlig parallell mellan dörrvakten och fängelseprästen.

Prästen beskrivs dessutom som en man med ”mörkt, slätrakat ansikte”, liksom dörrvaktarens skägg är svart och tatariskt. Utan att övertolka och se dem som samma man kan man ändå direkt säga att de har liknande roller för berättelsen. Dessa händelser utspelar sig i det näst sista kapitlet, kapitlet innan K.s trettioförsta födelsedag, dagen då han går sin död till mötes.

Alla dessa män bidrar till berättelsens absurda, otäcka och överkliga miljö. Mannen vars skägg ändrar färg och Köpman Beck (eller Block) står utanför lagen, fängelseprästen och dörrvakten är en del av den. En annan karaktär som hör lagen till är studenten Bertold. Eftersom han i K.s ögon ”ägnade sig åt denna

---

³⁵ Kafka, s. 237

³⁶ Kafka, s. 250

för honom okända rättsvetenskap, en man som i framtiden antagligen skulle bekläda höga ämbeten.”

2.5 Kafka och Gud

Liksom yttre attribut används som allegori för gömda karaktärsdrag fungerar även rummet och miljön på liknande sätt. De samverkar med handlingen och spelar en viktig roll för analysen av ett verk. Det är inte en slump att ”Framför lagen” berättas i en katedral, liksom det inte är en slump att lagens domstolskanslier är så underligt belägna högst upp i husen, på vindarna. I *The Cambridge companion to Kafka* ges exempel på hur K.s förvirrade sinne speglas av ”den moderna staden”, en sorts mörk, dyster och grå urbanitet som man som individ lätt går vilse i:

This irresolvable conflict forces K. to embark on an exploratory journey through the 'phantasmagoria' of the modern city, a space defined by surfaces, theatrical scenarios and unreadable representations. The novel stands clearly in the tradition of modernist city narratives, where urban space supplies the location for the disappearance of the alienated individual in the lonely crowd.³⁷

Katedralen utgör även den ett exempel på detta. Den är vacker, men ”(h)ur vackert det än var, så räckte det inte på långt när för att lysa upp altartavlorna, som företrädesvis hängde i mörkret i sidoskeppen, det bidrog snarare till att kyrkan verkade ännu mörkare” och ”dessutom tycktes honom katedralens storlek vara på gränsen till vad en människa kan uthärda”.³⁸ Här sker det viktigaste mötet. K. besöker katedralen i tron att han ska möta och visa runt italienaren med ”buskiga, gråblå mustascher”, som senare inte dyker upp. Även i detta avsnitt kan man hitta ett logiskt lucka i texten. Vid tiotiden uppmanas K. befinna sig i katedralen, bara en sida senare kan vi läsa att ”K. hade kommit punktligt; just när han gick in i katedralen slog klockan elva.”³⁹

Det är tack vare denna mustaschprydda mans frånvaro som K. träffar prästen och får ta del av ”Framför lagen”. Det är även först här som någon ger tydliga uttryck för utgången på K.s process, Bakhålls förord menar att ”det är rentav tänkbart att prästens

---

³⁷ Goebel, s. 42

³⁸ Kafka, s. 243f

³⁹ Kafka, s. 240

ord i själva verket innebär att K.här får sin dom”. I romanen skildras det i följande dialog:

- Är du medveten om att din process går dåligt? frågade prästen. – Jag har också det intrycket, sa K. Jag har gjort allt som står i min makt, men hittills utan framgång. Visserligen är min försvarsinlaga inte klar ännu. – Hur tror du att det kommer att sluta? Frågade prästen. – Förut trodde jag att det skulle sluta lyckligt, sa K, men nu är jag inte längre så säger på det. Jag vet inte hur det kommer att sluta. Vet du?

- Nej, sa prästen, men jag är rädd att det slutar illa. Man anser dig skyldig. Din process kommer kanske aldrig längre än till de lägre instanserna. Man anser sig åtminstone för tillfället ha bevis för din skuld.

- Men jag är oskyldig, sa K. Det hela är ett misstag hur skulle en människa överhuvudtaget kunna vara skyldig? Vi är ju alla människor, den ene såväl som den andre.⁴⁰

Detta skulle kunna vara ett uttryck för Kafkas egen tro, som genom hans brevväxling med Max Brod framstår som vacklande. I **titel** Michael Löwys *Förlossning och utopi* resonerar han för Kafkas tvivel:

”Var Kafka troende? I hans anteckningar och aforismer tycks han ständigt tveka mellan tvivel och tro. Än bekräftar han sin tillit till ”någonting oförstörbart” i människan, för vilket en uttrycksmöjlighet är ’tron på en personlig Gud’; än, som i det följande stycket, konstaterar han torrt: ’Himlen är stum, ger eko endast för den stumme.’”⁴¹

Samtidigt fortsätter Löwy med att konstatera att ”(i)nte desto mindre kvarstår att flertalet av hans favoritförfattare tillhör den europeiska ”antiborgerliga” romantiska strömningen: Schopenhauer, Nietzsche, Kierkegaard, Flaubert, Tolstoj, Dostojevskij, Strindberg, och så vidare.”

Och förutsätter man att Kafkas fascination och nära relation med Kierkegaard influerat honom finner man spår av hans tankar om Gud i Processen. Kierkegaard var föregångare till den filosofi som senare kom att kallas existentialism. Inom det vida begreppet existentialism kan man, som exempelvis Sartre, vara ateist, eller som

---

⁴⁰ Kafka, s. 246

⁴¹ Michael Löwy, *Förlossning och utopi*, 1992, s. 93f

Kierkegaard och Kafka vara teistiska. Essensen av den teistiska existentialismen är den att vi alla står försvarslösa inför Gud. Gud är allt och Gud är evig. Människan är ändlig. Gud är den allsmåttiga. Hans makt går inte att ifrågasätta.⁴² I Gamla Testamentet står att ”Gud skapade människan till sin avbild, till Guds avbild skapade han henne. Som man och kvinna skapade han dem.” Gud är en han och måste då se ut som en man. Det ultimata tecknet på manbarhet och dominans är essensen i uppsatsen. Alltså, störst av allt är Gud, och han bär skägg.

Samtidigt fungerar en präst som en ”Guds man” som ska förmedla Guds lära till människorna. En Guds man ska stå närmare Gud, som i likhet med Jesus i allmän uppfattning (avbildas) är män med stort skägg. Betyder då detta att prästen med sin avsaknad av skägg inte är en Guds man, inte är en man med kunskap? I det avsnitt som kallas ”Framför lagen” och som berättas för K. av prästen presenteras en man som kommer fram till sin egen dörr in till lagen. Dörren vaktas av en dörrväktare som förbjuder honom att från att just nu gå igenom varpå mannen sätter sig på en pall och väntar på rätt tillfälle. Tillfället infinner sig aldrig och till slut står mannen inför döden och har en sista fråga till dörrvakten.

”’Alla söker sig ju till lagen’, säger mannen, ’hur kommer det sig att ingen mer än jag begärt tillträde under alla dessa år?’ Dörrvakten märker att slutet är nära, och för att mannen ska uppfatta något trots att han knappt hör längre, vrålar dörrvakten till honom: ’Här kunde ingen annan få tillträde, ty denna ingång var avsedd endast för dig. Jag går nu och stänger den.’⁴³

Dörrvakten, som tycks ha mannens öde i sina händer, det är hos honom mannens framtid avgörs, beskrivs enligt de yttre attributen ”den stora, spetsiga näsan och det långa, tunna, svarta tatarskägget” tyda på en pedantisk läggning i hans karaktär. Trots mannens ihärdiga försök att komma igenom fortsätter dörrvakten att avvisa honom med orden ”inte just nu”. Slutet på historien, då dörrvakten stänger dörren, pekar på att det inte alls låg i dörrvaktens händer att avgöra mannens öde. Hade denna inte fastnat vid dörrvaktens nej hade han kanske kommit igenom till lagen. Många menar att just detta avsnitt ”Framför lagen” ligger svaret på K.s egen situation. Han

---

⁴² Lübecke, Poul, Grøn, Arne, Bengtsson, Jan, *Filosoflexikonet: [filosofier och filosofiska begrepp från A till Ö]*, Stockholm, 1997, s. 149f

⁴³ Kafka, s. 250

står inför lagen men kan inte komma in. Han försöker och försöker, anlitar advokater och lejer kvinnor att ta reda på hur hans process och genom sin kvinnlighet förföra de högre domarna, de som kan påverka. Men det kommer ingenstans, K. står stilla och stampar. Nästan alla som uttryckligen bär skägg i Processen är män som jobbar inom domstolen. Det är lagens män. Ser man lagen som en allegori för Gud är de skäggbeklädda männen Guds män. Skapade till Guds avbild. De står för makt, kunskap, manlighet, virilitet. De står för Kafkas Guds förkroppsligande.

Fängelseprästen bär inte skägg och är, motsägelsefullt nog, således heller inte Guds man. Detta kan man se som ett uttryck för Kafkas kritik mot organiserad religion och av en dogmatisk syn på religionsutövande. Domstolsmännen är ett lagens verktyg. Deras skägg visar deras makt och kunskap, de visar att de hör till något högre och viktigare. De är den allsmäktiga sanningens män. Den allsmäktiga sanningen är Gud. Men det är Gud utanför det religiösa utövandet. En Gud som är överallt och evig, som skapade människan till sin avbild men behöll evigheten för sig själv. Människan är ändlig och således alltid skyldig. Skulden går inte att frångå eller att ursäkta sig. Man kan aldrig bevisa sin oskuld. Det är där K. fallerar. Josef K. Ska inte bevisa sin oskuld för att alla är skyldiga inför Gud. Hans process har blivit hans allt, han är besatt av att visa sin oskuld men brottet – att vara människa – är han skyldig till, liksom alla människor. Han avrättas senare inte för att han är född skyldig som människa, utan för att han försökt bevisa sin oskuld. Däri ligger fåfängan enligt Kierkegaard:

”Den religiösa människan tar steget fullt ut och bestämmer som synd den skuld som ångern inte kan upphäva. Synden kan endast hävas genom Guds förlåtande återupprättande av sammanhanget i människans liv. Tron på Gud blir därmed till ett existentiellt behov – och påbud. (...) Men kan skulden inte upphävas med egen kraft, är det syndigt att försöka, ty ’Synd er: for Gud, eller med Forestillingen om Gud fortvivlet ikke at ville være sig selv, eler fortvivlet at ville være sig selv.’”⁴⁴

Detta är alla tankar relaterade till Kafkas egna funderingar om tro. Vi är alla skyldiga inför gud, gud är evig – människan ändlig. K.s liv tog snabbare slut – han ifrågasatte sin skuld och ville motbevisa den. Men skulden är människans

---

⁴⁴ Filosofilexikonet, s. 294

ok. I *The Cambridge companion to Kafka* beskrivs utförligt Kafkas egna skuld känslor. Detta är vad K. Kommer till insikt om i slutet. Han dör som en hund och skammen överlever honom.

Det är först i dialogen med prästen som K. ger uttryck för sin egen desperation. Han har själv börjat tvivla och sedan slutar det också illa. När tron och hoppet, det urtypiskt mänskliga som skiljer oss från andra varelser, lämnar människan lämnas man ”att dö som en hund”. Detta styrks av den slutscenen och de repliker som yttras i denna. K. ligger på en sten i ett schakt, redo att dö av ett knivhugg i bröstet, då han får syn på ett fönster ovanför honom.

Likt en flammande ljuslåga som hastigt flamar upp öppnades fönsterhalvorna i ett av fönstren högt däruppe och en människa, som beroende på avståndet verkade liten och svag, lutade sig plötsligt långt ut och sträckte ut armarna ännu längre. Vem var det? En vän? En god människa? Någon som kände medlidande? Någon som ville hjälpa honom? Var det en enda? Var det alla? Fanns det ännu hjälp att få? Fanns det invändningar som hade förbisetts?⁴⁵

Är det sig själv han ser? En liten och svag människa som trots allt sträcker ut armarna, ut mot den mörka himlen och upp mot Gud. Strax därefter stryps och knivhuggs han samtidigt som han ser sina två mördare iakttä honom. Just som det svartnar för ögonen utbrister han ”Som en hund! Och det var som om skammen skulle överleva honom.” Den skam K. känner kan vara skam över att till slut ha accepterat sitt öde, ett onödigt öde. Scenen har stora likheter med bibelns Abraham som skulle offra Isak till Gud av kärlek. K. har inget sådant motiv, han dör en onödig död. Han har övergivit tron på sin framtid, utgången i sin process, övergivit sig själv och allt han tidigare trodde på. Han var övertygad om sin egen oskuld – något specifikt brott är han ju heller inte anklagad för. Nu ska han inte bara dö utan dö utan sig själv, sin tro och sitt hopp.

I förordet i Bakhålls utgåva, finns följande citat av Kafka från ett brev till Brod, år 1907, ”jag lever ett ynkligt liv och kommer utan tvekan – så pass mycket insikt har jag åtminstone – att dö som en hund.”⁴⁶ Kafka använde inte begreppet ”att dö som en hund” första gången då han skrev *Processen*, det var en fras han haft i sitt vokabulär redan flera år tidigare. Då använde han den för att tala om sig själv. Huruvida detta

---

⁴⁵ Kafka, s. 269

⁴⁶ Förordet, s. 39

stärker teorin om att K. skulle vara Franz Kafka själv är diskutabelt. Det viktiga är att det visar på att Kafka redan tidigare reflekterat över skammen att dö ynkligt, som en hund utan tro och hopp, helt underkastad kollektiva tabun.

Kafkas skrivande tog skada av hans vilja att alltid göra bättre, något som var omöjligt att genomföra tillsammans med sitt heltidsjobb. Kanske är det hoppet och tron på Gud som tidvis sviker, eller tron på sig själv och sitt skapande. De två nyckelorden i Kafkas liv tycks vara just *skam* och *skuld*. Skuld för att han alltid tyckte sig kunna skriva bättre, jobba bättre, vara bättre. Skam över att aldrig kunna åtgärda skuldkänslorna, skam över att tvivla och inte vara bättre än ett djur. Han skriver själv i sina anteckningar:

När jag fortfarande var nöjd ville jag vara missnöjd och med tidens och traditionens alla tillgängliga medel kastade jag mig in i missnöjet, nu skulle jag vilja vända tillbaka. Jag var alltså ständigt missnöjd, även när jag var nöjd. Märkligt, är man bara tillräckligt systematisk kan det bli verklighet av en komedi. Min andliga nedgång började med barnsligt, visserligen barnsligt-medvetet spel. Jag lät det till exempel rycka i mina ansiktsmuskler på ett konstlat sätt, jag gick med armarna korsade bakom huvudet över Graben. Naivt motbjudande men framgångsrikt spel. (På ett liknande sätt utvecklades mitt skrivande, men tyvärr stannade denna utveckling upp.) Om det är möjligt att på det här viset tvinga fram olyckan, då skulle det vara möjligt att tvinga fram allt.⁴⁷

Citatet ger uttryck för Kafkas leda och oförmåga att finna sig tillrätta i världen. Han kunde inte leva som han lärde. Det är inte upp till människan att ifrågasätta sin plats på jorden. Det är upp till henne att fylla den med värde.

4. Avslutande diskussion

Franz Kafka och skäggen i *Processen* samverkar och möts i Kafkas egen ångest. Tron på en Gud inför vilken man står maktlös att som människa kunna påverka sitt liv gjorde Kafka djupt ångestladdad och osäker. Dessa liknar de känslor som K. upplever när han irrar omkring i kaotiska verklighet som skildras i *Processen*.

---

⁴⁷ Kafka, s. 11

Min slutgiltiga analys av skäggen och miljön är att de i romanen verkar som betydande bikaraktärer. De påverkar händelseförloppet och speglar K.s sinnesstämning. Man kan även utläsa ytterligare symboliska betydelser ur den. Ser man till Kafka själv och dennes ångest kan man se tydliga spår av honom i romanen och även se tydliga likheter mellan honom och huvudpersonen K. Huvudpersonen må vara K., men den verkliga huvudrollen vill jag påstå att den allomfattande, allvetande och över alla andra stående – lagen gör. Lagen kan man inte påverka och den styr alla människors öde. Detta gäller i synnerhet K. men han är bara en av lagen slumpvis utvald människa. Men, i avsnittet ”I Katedralen” förkunnar prästen en annan tolkning i sin berättelse ”Framför lagen”. Mannen som sökt upp lagen men nekas inträde är själv skyldig till det uteblivna inträdet. Han har varje gång accepterat det nej dörrvakten ger honom. Visserligen har han trugat:

Mannen funderar och frågar därefter om han får gå in senare. ’Det är möjligt’, säger dörrvakten, ’men inte just nu’. Eftersom porten till lagen står öppen som alltid och dörrvakten går åt sidan, lutar sig mannen fram för att se in genom porten. När dörrvakten märker detta skrattar han och säger: ’Om det är så frestande för dig kan du väl försöka gå in trots mitt förbud. Men kom ihåg: jag är mäktig. Och jag är bara den lägsta dörrvakten. Från sal till sal möts man av dörrvakter, den ena mäktigare än den andra. Redan åsynen av den tredje står inte ens jag ut med.’ Sådana svårigheter har mannen från landet inte väntat sig, lagen ska ju alltid stå öppen för alla och envar, tänker han, men när han nu ser närmare på dörrvakten som står där i sin päls, med sin stora spetsiga näsa, sitt långa, tunna, svarta tatarskägg, beslutar han sig ändå för att hellre vänta tills han får tillåtelse att gå in.⁴⁸

Men utan att nå framgång. Han har uppenbarligen inte handlat på rätt sätt. Detta stycke kan ses som en sammanfattning av hela romanen. Det är dels en förklaring till K., som även han står inför lagen men förvägras inträde. Men också en förklaring till skäggen som en makt- och religionssymbol.

Det finns många sätt att se på *Processen*, många perspektiv och synpunkter att analysera utifrån. *Processen* är mångbottnad, dess mystik och absurdistiska verklighet inbjuder till otaliga tolkningar. Karl Vennberg presenterar i sitt

---

⁴⁸ Kafka, s. 249

förord, 1964, till Förvandlingen att dessa tolkningar och upplevelser av Kafkas skrivande kan läggas in i olika fack som tycks vara olika populära i olika länder. Han beskriver hur de förklaras som ”existentialistiska (som ofta i Frankrike), kanske psykoanalytiska (som ofta i Förenta Staterna), kanske sociala eller religiösa (som ofta i Tyskland)”. Det finns inte ett universellt synsätt.

Min tolkning är som den ”franska” och den ”tyska” tolkningen och jag har hittat belägg i texten som stärker en religiös och filosofisk läsning. Dessa belägg har utgjorts eller styrkts av skägg. De har understött min tes om lagen som en absolut sanning och maktsymbol. De logiska luckorna jag tagit upp i mina exempel och den surrealistiska stämning de skapar, styrker min tes om att de speglar Kafkas eget inre. Således har de visat att Kafkas livsåskådning genomsyrar verket. Tron på en allsmäktig sanning och en allsmäktig Gud som i boken representeras av lagen. Skäggens symboliska tyngd går att härleda från Gamla Testamentet och första Mosebok. Det är en av de äldsta anledningarna till att låta sitt skägg växa. Därför bär ortodoxa judar sitt skägg långt.⁴⁹ De är skapade till Guds avbild. Kafka var inte ortodox jude utan rakade av sitt skägg. Detta kan ses som Kafkas sätt att ta avstånd från den ortodoxa religionen. Det kan även ses som ett uttryck för hans utanförskap.

Kafka använder sig av fängelseprästen för att förmedla hur vi ska leva våra liv, att inte underkasta oss kollektiva förbud utan skapa vårt eget livs värde. Kafka och fängelseprästen vet sanningen och står innanför lagen. Domstolens – lagens – män representerar endast den skäggbeklädde allsmäktigas allomfattande makt. Om fängelseprästen i berättelsen är den som avslöjar livets sanning är Kafka den som förmedlar den till oss.

---

⁴⁹ Constantine, s. 15

Källhänvisningar

Primärlitteratur

Kafka, Franz, *Processen*, 1925, Lund: Bakhåll, 2010

Sekundärlitteratur

Bibeln, 1 Mosebok, Jongbloed, Nederländerna: Svenska bibelsällskapet & Verbum förlag, 2001

The Cambridge companion to Kafka, Julian Preece, 2002, Cambridge 2003

Gray, Ronald, *Kafka*, 1958, New York, 1962

Gray, Ronald, *Franz Kafka* 1973, Chatham

Keen, Suzanne, *Narrative Form*, 2003, Chippenham and Eastbourne

Lübcke, Poul, Grøn, Arne, Bengtsson, Jan, *Filosoflexikonet: [filosofer och filosofiska begrepp från A till Ö]*, Stockholm, 1997

Löwy Michael, *Förlossning och utopi*, Daidalos, 1992

Peterkin, Allan, *One thousand beards*,

http://books.google.se/books?id=7pdN3PnqOwMC&printsec=frontcover&dq=one+thousand+beards&hl=sv&ei=o64kTZCpC4egOuqX7OQC&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CC0Q6AEwAA#v=onepage&q&f=false,

utskrift finns hos författaren.

